

ŞEYH SAFVET VE İZMİRLİ İSMAIL HAKKI'NIN TASAVVUF KİTAPLARINDAKİ HADİSLERLE İLGİLİ TARTIŞMALARININ USÛLÎ BOYUTU*

Nazım Büyükbaş**

Öz

XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında İslam dünyasında “Gelenek” ciddi şekilde eleştirildi. Geleneksel tasavvuf ve fıkıh anlayışları da bu dönemin eleştirilerinden payını aldı. Halveti Şeyhi Mustafa Safvet Yetkin (1866-1950) ile Şâzelîyye hilâfeti de bulunan İzmirli İsmâil Hakkı (1869-1946) da Osmanlı'nın sonu ve Cumhuriyet'in kuruluşu dönemlerinde alanlarında etkin birer isimdi. Tasavvuf kitaplarındaki hadislerin güvenilirliği hakkında bu iki isim arasında başlayan tartışma, tasavvufun daha başka meselelerini de kapsayacak şekilde büyümüştür. Bu makalede bu iki ismin tartışmalarındaki üslup ve argümanları ile kullandıkları terminoloji fıkıh usulü, fıkıh usulünün haber teorisi ekseninde değerlendirilmiştir. Yaşanan değişimin bu tartışmalara yansıyor yansımadağı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece en çalkantılı bir dönemde Osmanlı'nın son dönem ulema ve meşâyihî arasındaki iki ismin münazara üslubunun günümüz akademisyenlerine de katkı sunmasını umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Usul, Hadis, Şeyh Safvet, İzmirli.

SHEIKH SAFVET AND THE IZMIRLI ISMAIL HAKKI'S SUFISM DEBATES ACCORDING TO USOL-FIQH

Abstract

At the end of the XIX century and the beginning of the XX century, the Tradition in the Islamic world has been heavily criticised. Traditional sûfism and understandings of fiqh also took their share of the pains of this period. Halveti Sheikh Safvet Yetkin (1866-1950) and Izmirli Ismail Haqqi (1869-1946), who also had the

* Bu makale “Marmara Türklük Araştırmaları Sempozyumu I: Türkistan'dan Balkanlara Türk Sufizmi” isimli uluslararası sempozyumda (İstanbul: 29-30 Mayıs 2021) “Şeyh Saffet ve İzmirli İsmail Hakkı'nın Tasavvuf Tartışmalarının Usulü Boyutu” adıyla sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve kısmen değiştirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Develi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı.

e-mail: nazimbuyukbas@kayseri.edu.tr, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-5608-3699>

Atf/Citation: Büyükbaş, Nazım. “Şeyh Safvet ve İzmirli İsmail Hakkı'nın Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerle İlgili Tartışmalarının Usulî Boyutu”. *BAİD* 15 (Haziran 2022), 279-302.

Shazeli caliphate, were also influential figures in their fields during the periods of the end of the Ottoman Empire and the foundation of the Republic of Turkey. The debate between these two names about the credibility of the hadiths in the sûfi books has grown to include other issues of the tasawwuf. In this communiqué, the methods and arguments in the discussions of these two names will be discussed and evaluated on the axis of the fiqh method terminology, the hadith theory of the usul al-fiqh/ legal theory and the fiqh issues. We will also try to see if the change experienced at that time was reflected in these discussions. Thus, in the most turbulent period, We hope that the debate style of the two names who are among the last ulema and the meshayih of the Ottoman Empire will contribute to today's academics.

Keywords: Sufism, Usol, Hadisth, Sheikh Safvet, İzmirli

Giriş

Döneminin mektep ve medreselerinde Arapça, akâid-i İslâmiyye, kelâm, târih, felsefe, İslâm felsefe târihi, usûl-i fıkıh dersleri veren, medreselerin ve eğitim sisteminin ıslahı çalışmalarında neredeyse tüm ilmî kurullarda yer alan İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) çok yönlü bir âlimdir. Ancak İzmirli'nin özellikle günümüzde pek bilinmeyen bir yönü hadis ilmindeki birikimidir. *Siyer-i Celile-i Nebeviyye, Târih-i Hadîs, Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati* hadis konusunda ön plana çıkan eserleridir. İbrahim Hatipoğlu'nun tahkik ve neşrini yaptığı *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati* isimli eser, İzmirli'nin Şeyh Mustafa Safvet Yetkin'le (1866-1950) yaptığı hadis ve usul merkezli tartışmanın resmî yazışmalarını içerir.

İzmirli, hadislerin Kur'ân-ı Kerîm gibi zabt edilmeyip geç cem edilmesi neticesinde bir kısım zayıf ve şaz rivâyetlerin eserlere girmesi sebebiyle hadislerin sıhhatinin araştırılmasına önem verir.¹ Ahkâm-ı şer'iyyenin ikinci rûknü olan hadislerin vaz/uydurma ve tahriften korunması için ulemâ emsâli olmayan isnad ve rical eleştirisi ilmini icad etmiş ve bu ilmi hadisler dışında târih, nahiv, edebiyât ve İslâmî ilimlerde de kullanmıştır.² O, hadiseler üzerinde doğru muhâkeme yapmak için nakillerin de doğru aktarılması, Siyer'e ve diğer İslâmî ilimlere doğru bir şekilde vâkıf olmak için nakd-i ricâli (hadisleri rivâyet edenlerin rivâyete ehil olup olmadığını araştırma ilmini) iyi bilmek gerektiğini savunur. Yazarına güvenerek herhangi bir kitabın rivâyetlerini zayıf veya

¹ İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i celile-i nebeviyye* (Darülhilafe: Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1332), 12-13.

² İzmirli, *Siyer*, 26-27.

uydurma/asılsız olup olmadığına bakmadan aktarmayı gaflet sayar, mevzûât ve duafâ kaynaklarına başvurmayı ihmal etmez.³

Mevzû hadis, ne ahkâmda ne başka alanda delil olarak kullanılamaz. Yalnızca mevzû olduğunu beyan için rivâyet edilebilir.⁴ Hadis uyduranların, çoğunlukla kendilerinin bazen de İsrâiliyattan, zâhid veya hikmet ehlinin sözünden alarak hadis uydurdukları da bilinmektedir.⁵

İzmirli'nin *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* adlı eserinde sûfilerin, zâhidlerin mevzû hadisleri kullandığını yazması, yazıldığı dönemde tasavvuf çevrelerinde ses getirmese de bu eserden çok sonraları Gazzâlî'yi (ö. 505/1111) anlattığı bir yazısının dipnotu büyük bir tartışmayı ateşlemiştir. Yazısının dipnotunda bir hadis usulü kaidesi olarak sunduğu "... tasavvuf ve ahlâk kitaplarında ehâdîs-i Nebî olarak gösterilen akvâl muhaddisîn indinde hadîs-i Nebî değildir. Belki çoğu kibâr, mutasavvife sözlere dir."⁶ ifadesi, Halvetî Şeyhi Safvet Yetkin ile arasında makalemizin de konusu olan büyük tartışmalara sebep olmuştur.

Tasavvuf eserlerindeki hadisler hakkında süren bu tartışma aşağıda da görüleceği üzere çok daha eskilere dayanmaktadır. Ancak olayın bu derece büyümesinin ana etkeni XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyılın başlarında İslâm dünyasında geleneğin ciddi eleştiriler almasıdır. İslâmî geleneğin tüm alanlarında bir ayıklama düşüncesiyle hareket eden modernist düşüncenin gelenekle çatışması özellikle fıkıh ve tasavvuf sahalarında çok fazla

³ İzmirli, *Siyer*, 41-42.

⁴ İzmirli, *Siyer*, 78.

⁵ İzmirli, *Siyer*, 80.

⁶ İzmirli, *Siyer*, 96-97; İsmail Hakkı İzmirli, "İslâm Âlimleri ve Mütefekkirleri I: Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî", *Ceride-i İlmîyye*, İstanbul: Meşihat-ı Celile-i İslamiyye, 5/53 (1338), 1690. Benzer ifadeleri İzmirli bu dipnottan on yıl kadar önce, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, 96-97'de belirttiği halde bu dipnota itirazın şiddetli olması da iki yazının dönemleriyle alakalı olmalıdır. Tartışmanın tarihî seyri hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı İzmirli, Şeyh Safvet, *Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati, Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis Hakkında, Darü'l-Hikme ve Tetkik-i Mûellefat Arasındaki Münakaşat-ı İlmîyye*, nşr. İbrahim Hatiboğlu (İstanbul: Darulhadis, 2001) (Osmanlı hadis araştırmaları; 5. Temel kaynak tetkikleri serisi; 1). Ayrıca bk. İbrahim Hatipoğlu, "Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzi Notlar (1)", *Akademi Mecmuası*, İstanbul: *Kubbealtı* 31/3 (2002), 77-87, İbrahim Hatipoğlu, "Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzi Notlar (2)", *Akademi Mecmuası*, İstanbul: *Kubbealtı* 31/4 (2002), 62-76.; Ahmet Yıldırım, "İzmirli İsmail Hakkı ve Şeyh Safvet'in Tartışmalarında Gazzâlî ve İhyâ Hadisleri", *Uluslararası Modern Çağ ve Gazzâlî Sempozyumu 12-14 Mayıs 2011*, Bildiriler Kitabı, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014), 127-134.

hissediliyordu. Bu ortamda İzmirli de tasavvufu inkâr etmemekle birlikte tasavvuf eserlerinde olduğunu iddia ettiği hurafe ve uydurma/asılsız rivâyetlere karşı dikkatli olmayı savunur. Şeyh Safvet de tasavvufu ve tasavvuf kaynaklarında olup da uydurma olduğu söylenen rivâyetleri savunmaya çalışmıştır. Kısacası tartışma görünürde anlamsız bir şekilde uzasa da⁷ bunun altında yatan sebebin yalnız delile uyma söylemiyle mezhebi önemsizleştirmeye varan içtihat taraftarlığı karşısında geleneğin kendini savunma refleksi olduğu kanaatindeyiz.

Çalışmamızın çıkış noktası olan dipnota Şeyh Safvet resmî olarak itirazda bulunur. İzmirli de bu hareketi kendisine karşı bir “hal fetvası isteme” olarak algılar. Bu münakaşa, toplumun da gözünden kaçmaz ve “Dâru'l-Hikme⁸ tasavvuf kitaplarındaki hadisleri inkâr ediyor; Dâru'l-Hikme büyük şahsiyetleri anlamamış” gibi sözler yayılmaya başlar.⁹

Bahsettiğimiz dipnota benzer bir başka örnekte Gazzâlî şüphecilik hastalığından ilahî tecelliyle kurtulduğunu iddia ederken “Hayatınızın bazı günlerinde Rabbinizin tecelliyâtı zuhûr eder, onlara kavuşmak için, dikkatli ve uyanık olun” hadisini keşf ve ilham yolunun istidlâl yolundan üstün olduğuna delil getirdiğini söyler.¹⁰ İzmirli bu konuyu naklederek¹¹ felsefeci ve mutasavvifin eserlerinde zayıf hadislerle delil getirmenin bulunduğunu, Gazzâlî'nin de görüşünü bu rivâyetlerle desteklediğini, tasavvuf ve ahlâk kitaplarında peygamber sözü olarak gösterilen sözlerin muhaddislerce peygamberin sözleri olmadığını ve kendi kanaatine göre, büyüklerin ve

⁷ İsmail Hakkı İzmirli, *Mutasavvife Sözlere mi? Tasavvufun Zaferleri mi? Hakkın Zaferleri* (İstanbul: Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1341), 18.

⁸ Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye, Osmanlı Devleti'nde Meşihat Kurumu'na bağlı olarak kuruluş dört yıl (1918-1922) gibi kısa süre faaliyet sürdürse de dönemin dinî, ilmî, siyasî ve fikrî yapısında etkili olmuştur. Kuruma eğitim ve öğretim başta olmak üzere dinî, içtimaî ve ahlâkî sahada faaliyette bulunma yetkisi verilmiştir. Kurum hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998); Zekeriya Akman, *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye Kurumu (1918-1922)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2006).

⁹ Himmet Konur, “İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve Hakkın Zaferleri Adlı Eseri”, *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu Tebliğleri*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 165.

¹⁰ Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed, *el-Munkız Mine'd-Dalâl* (Kâhire: Dâru'l-kütübü'l-hadîs, trs.), 116.

¹¹ Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, *Câmiu'l-ehâdîs* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1414/1994), 9/146; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummal fi süneni l-akvâl ve'l-efâl*, thk. Bekrî Hayyanî - Safvet es-Sikâ (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1401/1981) 7/769.

mutasavvıfların sözleri olduğunu tekrarlar.¹² Görüldüğü gibi İzmirli tasavvuf ve ahlâk kitaplarında peygamber adına uydurulmuş sözler olduğunu ve bu konuda dikkatli olunması gerektiği görüşünü üç ayrı yerde tekrarlamıştır.

1. Tartışmanın Ana Eksenini

1.1. Tartışılan İbârenin Küllî İlke Olarak Sunulması

Şeyh Safvet, tasavvuf kitaplarında hadis diye uydurulmuş sözler olduğu genellemesine öncelikle kaynak ister.¹³ İzmirli'nin görüşünün delilini ortaya koymayıp teker teker mutasavvıfların ve onların kitaplarının eleştirilerine yer verdiğini, dolayısıyla bu görüşünün kaynağını gösteremediğini belirtir.¹⁴ Kaynak olarak gösterilen eserlerin ise dikkatsizlik ya da bilgisizlikle yanlış yorumlandığı veya tahrif yapıldığını, özellikle bilgilerde taraflı olarak sûfî şahısların ve tasavvuf kitaplarının eleştirilmesinin öne çıkartılmasında bir kasıt olduğunu düşünür ve ulema arasında ulaşılmış nihai kararlar görülmeden nakiller yapıldığını belirtir. *Kûtu'l-Kulûb* ve *İhyâ* gibi tasavvuf kitaplarındaki hadisler hakkındaki bu genellemenin yanlışlığına, doğuracağı hatalara dikkat çeker. İbârenin düzeltilmesini ve genelleme yapmamasını ister. Şeyh Safvet teker teker bu tür örnekler ile genelleme yapmanın yanlışlığına dikkat çeker.¹⁵ Dahası örneklerin de İzmirli'nin iddiasını destekleyici tarzda seçmeci verildiğini söyler. Anlaşılacağı gibi Safvet Yetkin, dipnottaki bu genelleyici sözleri geleneği önemsizleştirme ve gereksizleştirme tarzı bir tür bidat olarak algılar.¹⁶ Ayrıca, tasavvuf karşıtlarının saldırıları ile insanların şüpheye düştüğü bir zamanda Dârü'l-hikmet gibi bir ilmî kurumun avam ve havas Müslümanlara telkin gücü olan *Ceride-i İlmiye*'sinde İzmirli gibi birine itimad hatasıyla yazılan bu dipnotun vereceği zararı dile getirir.¹⁷

İzmirli'nin genelleyici cümlesine karşılık Şeyh Safvet, onun tavrı hakkında başka bir genelleme yapar; Müslümanları şüpheye düşürmek için açıktan açığa din büyüklerine ve dine saldıramayanların furûât üzerinden içtihadı bahane ederek saldırdığını söyler. Şeyh Safvet'e göre, tasavvuf kitaplarının dalâleti

¹² İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sihhati*, 45.

¹³ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sihhati*, 46.

¹⁴ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sihhati*, 84.

¹⁵ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sihhati*, 84.

¹⁶ Şeyh Safvet Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri Yâhud el-Burhân ve'd-Delîl "alâ mâ Havâhü's-Şerh ve't-Tahlîl mine'l-ebâcîl* (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1343), 52.

¹⁷ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 4-5.

yaymak için baştan aşağı şeriâta muhâlif hurâfelerle dolu olduğu ve bu kitaplardaki hadislerin hiç birisinin hadîs olmadığı iddia edilmektedir. İzmirli'nin İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) halef olup onun gibi 'insan şeytanlara' uymasından endişe ettiğini söyler.¹⁸ İzmirli'nin hatasını itiraf edemediğini, bunun sebebinin de pek çok alanda geniş ilim ve ihtisas sahibi birini bir dervişin cerh ve tadilinin nefs-i emmâreyi kızdırması olarak görür. Kinâyeli bir tarzda "nazarımızda masumsunuz!" der.¹⁹ Şeyh Safvet, İzmirli'nin tasavvuf kitaplarında geçen hadisler içinden hadis eleştirmenleri tarafından mevzû olduğuna işaret edilen rivâyetleri birleştirip oluşturduğu bir uydurma rivâyet çokluğunun yapay olduğunu, İzmirli'nin "tasavvuf kitaplarında hadis olarak nakledilen sözlerin çoğu uydurmadır, bunlar tasavvuf büyüklerinin sözleridir" şeklinde bir kaideyi gerektirecek ve ispat edecek sarih nakil getiremediğini belirtir.²⁰

Şeyh Safvet savunmacı bir tarzda iddialara cevap verirken İbn Teymiyye adını anması da İzmirli'nin Ceride-i İlmîyye dergisinde Gazzâlî'yi tanıtan bir dizi makale yayınlaması da tesadüf değildir. İslâm tarihinde çeşitli etkilerle ortaya çıkan ve halk arasında yayılan bidat ve hurafelere karşı ilk ciddi ıslah hareketini Gazzâlî temsil etmekteydi. Gelenek karşıtı modernist ıslah hareketlerinin dayandığı düşüncenin sembol ismi ise İbn Teymiyye'dir. İzmirli'nin içinde yaşadığı dönem de yaşanan büyük değişimler ve yenilgilerle tarihe eleştirel gözle bakılan bir dönemdi. İbn Teymiyye'den istifâde etmek gerektiğini savunan İzmirli, bir yandan da Gazzâlî'nin çizdiği selef anlayışını savunmaktaydı.²¹ Şeyh Safvet, geleneği düzeltme ve ayıklama iddiasında bulunan İzmirli'yi Gazzâlî çizgisinden çıkıp İbn Teymiyye'nin fikirlerini benimseyip devam ettirdiği hatırlatması ile uymaktadır.

1.2. İbarenin Hâs Lafzın Özelliğine Göre Anlaşılması

Şeyh Safvet, "tasavvuf ve ahlâk kitaplarında ehâdîs-i nebî olarak gösterilen akvâl muhaddisîn indinde hadis-i nebî değildir", "tasavvuf ve ahlâk kitaplarında ehâdîs-i nebî olarak gösterilen akvâl muhaddisîn indinde hadis-i nebî değildir

¹⁸ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 4-5. 7, 11.

¹⁹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 9-10.

²⁰ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 84.

²¹ İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmî Kelam* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 61; Süleyman Uludağ, "İbn Teymiyye", İbn Teymiyye Külliyyatı (Mecmu' Fetava tercümesi için yazılan giriş), trc. Komisyon, (İstanbul: Tevhid Yayınları, 1986), 35.

belki pek çoğu mutasavvife sözüdür”, “tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki ehâdis arasında muhaddisîn ininde sabit olmayan akvâl vardır ve bu akvâlin pek çoğu kibâr-i mutasavvife sözüdür” şeklindeki üç cümlelerin farklı anlamlarda olduğunu²² “tasavvuf ve ahlâk kitaplarında zikrolunan” sözünün fıkıh usulünde vaz itibarıyla has kısmından olduğunu, has lafızların ise ziyade ve noksana ihtimalli olmadığını, dolayısıyla “tasavvuf kitaplarında zikrolunan ehâdis” denilince bu kitaplarda zikrolunan ne kadar ehâdis varsa ziyadesiz ve noksansız bunların hepsine katî delâlet etmesi gerekeceğini savunur. Şeyh Safvet, burada bir adım daha ileri gidip niyet okur ve İzmirli’nin düşünce ve kastına göre de tasavvuf kitaplarındaki ehâdisin ale’l-ıtlak mevzuğuna kâil olan veya kastı böyle olanın bu fikri telkin için ancak onun kullandığı bu lafızları kullanabileceğini söyler. “Ana hadis kitaplarında geçen hadisler tasavvuf kitaplarında geçmekle hadis olmaktan çıkar mı?” diye de sorar.²³ İzmirli’nin ibaresinin “tasavvuf kitaplarındaki ehâdis inde’l-muhaddisîn hadis-i nebî değildir, bunlar ana hadis kaynaklarında yoktur. Ancak tasavvuf kitaplarına münhasırdır” şeklinde anlaşılacağını söyler.²⁴

1.3. İzmirli’nin İbâresini Usul Kurallarıyla Savunması

İzmirli savunmasında; öncelikle, tasavvuf imamları ve tasavvuf ehline benzeyen sahtekârların kitaplarını da içine alan “tasavvuf kitapları” ifadesinin Şeyh Safvet tarafından ısrarla Sûfiyye imamlarına hasr ve tahsis edilmesini konuyu başka yöne çekme ve art niyetli olarak görür.²⁵ Usûl birliği üzerinde durup²⁶ aralarındaki tartışmanın ortak zemini olacak cerh ve ta’dîl ilmi usulleri içerisinde yapılması gerektiğinde ısrar eder. İzmirli dipnotta ulaştığı ilkeyi nereden aldığını yazmak yerine örneklerden hareketle genel hükme varmaya çalışır. Hadiste ölçütün ana hadis kitapları olduğunu tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki hadislerin de ancak bunlarda bulunursa itibar edilebileceğini söyler. Hadis eleştirmenleri tarafından da hadisin sübutunda ta’n bulunmazsa ancak o zaman bu sözlerin hadis olduklarına hükmedilir. Sırf tasavvuf veya ahlâk kitaplarında bulunmaları münferit kalan bu sözlerin hadis olduklarını ifade etmez. “inde’l-muhaddisîn” kaydının yani hadis eleştirmelerinin müdahalesine uğrayan hadisler anlamının bunu gösterdiği açıktır. İzmirli,

²² Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 128.

²³ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 130.

²⁴ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 129-130.

²⁵ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 5; Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 3.

²⁶ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 49.

muhaddislerin hadis demediği haberlerin tasavvuf kitaplarında (hadis diye) mevcut olduğunu ortaya koyduğu iddiasındadır. Örnek olarak da “İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar.”²⁷ sözünü bunu desteklemek için getirmiştir. Yoksa hadis kitaplarındaki bir hadisin tasavvuf kitaplarında zikredilmekle hadis olmaktan çıkacağını hiçbir aklın kabul etmeyeceğini belirtir. Tasavvuf kitaplarının münferit kaldığı hadislerin de hadis olmaması için hadis eleştirmeni muhaddislerin o söze müdahale etmiş olması gerekeceğini yoksa “muhaddisler nazarında hadis değildir” kaydının anlamsız kalacağını söyler. Muhaddislerin müdahale ettiği bu sözlerin çoğunun da mutasavvıf sözü olduğunu çok azının da bazı uydurmaçıların sözü olduğunu göstermek için de “çoğu kibâr ve mutasavvife sözüdür” der. Yani İzmirli'ye göre bu kayıtlarla tasavvuf kitaplarında geçip muhaddislerin eleştirmede rivâyetler hadistir. “Akvâl” (sözler) dediğinde muhaddisler tarafından eleştirilmiş ve hadis olmadığı belirtilmiş olanlar anlaşılmalıdır. Bu açıklamasının kendisine yapılan eleştiriler üzerine sonradan yazılmış bir şey olmadığına da on yıl önce yazdığı siyer eserindeki aynı görüşleri tekrarlamasını delil getirir. Görüldüğü gibi İzmirli, bu tür eserlerdeki rivâyetlerin Peygamber'e ait olmadığına dair kayıtsız ifadesinin mukayyet olarak anlaşılması gerektiğini usul ilmiyle izah etmektedir. En azından rivâyetlerin hadis olarak değerlendirilmesi için hadis eleştirmenlerince sahih olduğunun belirtilmesi gerektiğine bir itiraz olmaması beklenir.

Tasavvuf kitaplarında ne kadar hadis varsa hepsinin mevzu olduğuna inanıp halkı da bu yolla tasavvuf kitaplarını okuma ve incelemeyi nefret ettirmeye çalışma iddiası bizce de zorlama bir iddiadır. Tartışma konusu olan dipnottaki ibârenin Şeyh Safvet tarafından mefhum-u muvafaka ilkesi gereği “bu kitaplarda münderic ehâdîsin ekseri hadîs-i nebî değildir.” ve mefhum-u muhalefet ilkesi ile de “bu kitaplarda ehâdîsin ekalli hadîs-i nebî'dir” şeklinde anlaşılmasını ve tüm değerlendirmelerin bu anlayış üzerine bina edilmesini eleştirir. İzmirli, kastı böyle olsaydı cümlesine kaydlar/sınırlamalar getirilmeden “tasavvuf kitaplarındaki ehâdîsin hiçbirisi hadîs-i Nebî değildir” demekle ‘âmdan

²⁷ Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351), 2/164; Gazzâlî Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Darul Marife, trs.) 4/23; İrâkî, merfu hadisler arasında bulamadığını, Hz. Ali'ye nispet edildiğini söylemiştir. Zeynüddin İrâkî, *Tahrîcu ehâdîsi İhyâ'u ulûmi'd-dîn* (Riyad: Dâru'l-âsime, 1987), 5/2094; İzmirli, *Mustasvife Sözlere*, 101-103.

tahsis ihtimâlini kaldırmamasının gerektiğini vurgular.²⁸ Tasavvuf kitaplarında geçen ‘Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım²⁹, Dünya cifedir³⁰, İnsanlar uykudadır..., vb.’ gibi hadis olarak gösterilen sözlerin muhaddislerce ta’na uğradığını, bunların hadis olmayıp, çoğu kibâr-ı mutasavvife sözü olduğunu söyler.³¹

Sûfîleri gözden düşürme, kitaplarını değersizleştirme ithamları da bu ibâre üzerinden yapılan bir itirazdır. İzmirli, yanlış anlayabileceğini, yanlış aktarabileceğini, ancak asla tahrifte bulunmadığını söyler, güvenilir bir nakilci olmakla, peygamberimizden başka kimseyi masum görmeyip lehinde ya da aleyhinde olanların sözüne bakmadan ulemanın sözlerini ancak delille ve tefekkürle almakla övünür.³² İzmirli, tasavvuf ve ahlâk kitaplarında zikredilen hadislerin kayıtsız şartsız hadis olmadığını anlaşılmasını gerektiğini söyler. Maksudunun, tasavvuf ve ahlâk kitaplarının münferit oldukları hadislerde hadis eleştirmenlerinin bu rivâyetlerin hadis olmadıklarını açıklamaları olduğunu belirtir. Sûfî imamlarına hürmet ettiğini, onları inkâr etmediğini, kendisinin de Şâzelîyye tarîkati hilâfetinin bulunduğunu, bazı sûfîleri tekfir edip dalâletle suçlayanlardan ayrıldığını ifade eder. Din büyüklerinin aleyhine olan sözlerin peşinde olmadığını, ancak onların hatalarını da ‘tehditlere pabuç bırakmadan’ söyleyeceğini ifade eder. Bir hata ile de onların mertebelerinin düşmeyeceğini söyler. “Lazım-ı kavil kavil değildir” (‘şöyle dedi, o halde şunu demek istedi’ denilemez) ilkesi ihmal edildiğinden İbn Arabî (ö. 638/1240) hakkında çok ileri gidildiğini, emir ve nehyi ihmal eden zındıka aleyhinde olduğunu, taassup ehli değil tasallub/dinde gayret ehli olduğunu, fikirlerinin Gazzâlî’nin eserlerinden mülhem olduğunu yazar ve İslam aleminde “Şeyhu’l-İslâm” unvanı verilen İbn Teymiyye’yi şaşırtan ‘şeytanların’ kimler olduğunu Şeyh Safvet’e sorar.³³ Şeyh Safvet’in İbn Teymiyye karşıtlığı karşısında İbn Teymiyye’yi savunur. Onun ilmine uygun vakarı olduğunu, alimlerin onu övdüğünü, lehinde bulunanların aleyhindekilerden çok olduğunu, ancak sözünün vahiy gibi olmadığını, masum olmadığını, onun sözünün de delille kabul edileceğini söyler.³⁴ Şeyh Safvet’in,

²⁸ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 9-16.

²⁹ Râdiyyuddin es-Sâğânî, *Kitâbu’l-mevdûât*, thk. Necm Abdurrahman Halef (Dimaşk: Dâru’l-Me’ûn, 1405), 52; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/164.

³⁰ Sağani, *Mevdûât*, 1/38; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/409.

³¹ İzmirli, *Siyer*, 96-97.

³² İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 6; Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 5.

³³ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 8.

³⁴ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 70-71.

“İbn Teymiyye meşrep ve mezhebine uymayan hadisleri bir kalemde çizer, selefte hakaret eder, ipiyle kuyuya inilmez” sözünü ona iftira sayar.³⁵

İzmirli, Şeyh Safvet'in bir küçük meseleyi “sabun köpüğü gibi” büyütmesini anlayamadığını belirtir.³⁶ Dâru'l-Hikmet kurumunun da kendisiyle aynı fikirde olduğunu, bu sebeple cevabın kurumun mührüyle yayınlandığını söyler.³⁷ Şeyh Safvet'in şeyhliğinin etkisini de kullanarak tartışmayı halk arasında yayıp tasavvuf büyüklerine karşı göstermekle suçlar.

Artık maksadını açıkladığı için tartışmanın sonlandırılması gerekirken Şeyh'in kendi anladığı mana üzerinden tartışmayı yürütüp iki yönden tartışmayı yeniden alevlendirdiğini yazar:

a. “Neden daha giriş kısmında değil de sona doğru iddiayı iptale çalışıyor.” iddiası:

Buna cevap olarak tasavvuf kitaplarında sûfî büyüklerinin hadis uydurmaktan uzak oldukları halde kitaplarında pek çok uydurma olduğunu gösterdiğini, bunu izah etmeden maksadını açıklayamayacağını, meseleleri izah ettiği için konunun sonlarda yer aldığını belirtir.

b. “İbârede selâmet olmaması.” iddiası:

İzmirli'ye göre tartışılan dipnottaki ibaresinde “delâlet” de “selâmet” de vardır. Çünkü “ehâdîs” lafzı âmm-ı mahsûsdur³⁸, tahsisin karinesi ise “akvâl” kayıdır. İzmirli, “bir kısmı tahsise uğramayan hiçbir âm yoktur” kaidesinin usulde meşhur bir kaide olduğunu belirtir. İbâresindeki âmm olan “ehâdîs” lafzının “münferid olup eleştirmenlerin müdâhale ettiği ehâdis” suretiyle tahsis edildiğini söyler. Zorlama tevillerle hatasından geri adım attığı iddiasını reddeder. Ancak “tasavvuf ve ahlâk kitaplarında bulunup da eimme-i hadîs “indeinde sabit olmayan ehâdîsin pek çoğu kibâr mutasavvife sözü, kısm-ı kalîli de eşhâs-ı sâirenin sözüdür” şeklinde “eimme-i hadis indeinde sabit olmayan hadisler” kaydı olsaydı ibaresinin daha açık ve anlaşılır olacağını kabul eder.³⁹

³⁵ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 72; Şeyh Safvet, *Tasavvufun Zaferleri*, 45.

³⁶ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 7, 46-48.

³⁷ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 8-9.

³⁸ Yani söz umumi görünse de kastedilen mana umumi değildir. “Her bidat dalalettir.” cümlesi, amm-ı mahsustur. Bu cümle: “Bidatlerin çoğu dalalettir.” anlamındadır. “Teravîh güzel bidattir.” sözü de bu yorumu teyit eder.

³⁹ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 11.

Görüldüğü gibi İzmirli, Türkçe bir cümlenin medlûlüne delâleti hususunda usul-i fıkıh kaidesinden yardım alır. Yine “Makâm-ı beyânda sükût hasr ifâde eder” kaidesini kullanarak cümlesinin tasavvuf ve ahlâk kitapları hakkında olup ehâdîs hakkında olmadığını belirtir.⁴⁰ Şeyh Safvet, bu açıklamaları tekellûf ve boş bir gayret olarak görür.

1.4. Tartışmanın Usulde Hadis Konularına İlişkin Yönleri

1.4.1. Sahih Hadislerle ve Ümmetin Kabul Ettiği Rivâyetlerle Amel

Şeyh Safvet, Şah Veliyyullah'ın (ö. 1176/1762) tasnifine göre birinci tabakada yer alan hadis kitaplarında merfû-muttasıl bir hadisle derhal kayıtsız şartsız istidlâl ve bu istidlâl karşısında hemen teslimiyetin dini basiretin gereği olduğunu savunur. Diğer hadis kitapları tabakalarında da ümmet arasında sıhhatlerine hükmedilenleri de aynı kıymette görür. Sahihlere teslim olmayanların ‘bunlarda ta’n edilmiş delil olamayacak yüzlerce hadis vardır’ demekten çekinmeyenlerin ne İcmâ’yı, ne de içtihadın hikmetini anlamadığını söylerken⁴¹ İzmirli, bu sözyle Şeyh Safvet’in usul-i fıkıh ve hadis de bilmediğini, çünkü fakihlerin, özellikle de Hanefilerin usulünde hadislerle amelde sırf merfû muttasıl olmasının amel için yeterli olmadığını, Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) hadisi Kur’ân ve sünnete arz etmeyi de şart koştuğunu yazar. “Ebû Hanîfe de mi dinî basiretten yoksun!” diye sorar.⁴² Görüldüğü gibi Şeyh Safvet “hadis sahihse mezhebim odur” anlayışındaki ehl-i hadis bakışıyla, İzmirli ise Hanefi usulündeki arz yöntemini gündeme getirerek ehl-i rey bakışıyla rivâyetleri değerlendirir.

1.4.2. Sahâbe Kavli ya da Mevkûf Haberin Merfû Hadis Sayılması

İzmirli, Gazzâlî’nin Hz. Ali’den (ö. 40/661) merfû olarak naklettiği ‘insanlar gaflet uykusundadır, ancak öldüklerinde uyanırlar’ sözünün peygamber sözü olmayıp Hz. Ali’nin sözü olduğunu iddia eder. Şeyh Safvet ise sahâbede biten isnatların metinleri, kendisinin bilmesi mümkün olmayan ahiret ve gayb hallerinden ise bazı şartları taşımak kaydıyla hükmen merfû hadis sayılan mevkûf hadis kısmından sayar. Hz. Ali’ye isnat edilse bile bu sözün Hz. Ali’nin sözü olması gerekmez. Gazzâlî de mevkûf olan o sözü hükmen merfû olarak düşünmüş ya da kendince başka yollardan rivâyet edilme ihtimâliyle merfû

⁴⁰ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 9-16.

⁴¹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 86.

⁴² İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 87.

saymıştır. Şeyh Safvet, usûl-i fıkhîta üstat olan Gazzâlî'nin usul-i hadisten habersiz olamayacağını, bunun ona iftara olacağını söyler.⁴³

İzmirli'nin görüşlerine değer verdiği Şah Veliyyullah, Ebû Nuaym'ın (ö. 430/1038) eserleri gibi olan tasavvuf kitaplarında sahâbe ve başkalarının sözlerinin Hz. Peygamber'in sözleri ile karıştığına dikkat çekmiş ve bunlarla istidlâlî doğru bulmamıştır.⁴⁴ İzmirli, sahâbe kavli ile mevkûf rivâyet arasındaki farka kaynaklarda işaret edildiğini gösterir. 'İnsanlar uykudadır...' hadisi mevzûât kitaplarında Hz. Ali'nin sözü olarak geçer.⁴⁵ Ona göre belki de Gazzâlî bu sözü başkasına itimat ederek nakletmiştir.

İsrâîliyyât ile ilişkisi tespit edilememiş sahâbenin yaratılış, geçmiş milletlere ait rivâyetler, peygamber kıssaları, gelecekte olacak savaşlar ve ahiret durumları, sevap ya da ceza gerektiren ameller gibi içtihat ile bilinemeyecek ve bir dilin veya bir kelimenin açıklaması gibi dile ait olmayan ve başka yollardan merfû rivâyeti bulunamayan sözlerini hükmen merfû sayanlar vardır.⁴⁶

1.4.3. Faziletlerde Zayıf Hadisle Amel

İzmirli, amellerin faziletleri meselesinde gevşeklik gösterildiğini belirtir. Faziletli amellerde zayıf hadisle amelin kabul edilmesi sonucunda siyer eserlerinde bulunan zayıf rivâyetler tasavvufa geçmiştir. Zayıf hadisle amelde ilk olarak bir uzmana göre zayıf râvinin ya da rivâyetin başkasına göre güvenilir olabileceği unutulmamalıdır.

Saffet Sancaklı'nın aktarımına göre zayıf hadislerle amelde üç yaklaşım görülür:

1- Zayıf hadisler hiçbir alanda kullanılamaz. Yahya b. Main (ö. 233/848), İbn Hazm (ö. 456/1064), Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) bu görüştedir.

2- Zayıf hadisler şeri hükümlerin haricinde faziletli ameller alanında kullanılabilir. Bu görüşte icmâ iddiası vardır.

İbn Hacer (ö. 852/1449) zayıf hadislerle amelde şu şartları sayar: a) Zayıflığın aşırı olmayışı. b) Dinin esaslarına uyumlu olması. c) Bu rivâyetin sübutunu

⁴³ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 46-47.

⁴⁴ Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Huccetullahi'l-bâliğa*, thk. Seyyid Sâbık (Beyrut: Daru'l-ceyl, 1426/2005), 1/233.

⁴⁵ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 137-140; İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 101-103.

⁴⁶ Abdullah Aydın, "Merfû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/180.

kesin görmeme. Çünkü Peygamber'e ait olmama ihtimâli vardır.⁴⁷ Karadâvî bu üç şarta şunları da ekler: a) Aklın, dinin veya dilin kabul etmediği abartıları kapsayıcı olmaması. b) Kendisinden daha kuvvetli başka bir şer'i delille gelişmeme.⁴⁸

3- Zayıf hadisler şu şartları taşırsa şeri hükümlerde de kullanılabilir: a) Delillerle ve sahih rivâyetlerle desteklenmesi. b) İsnadı zayıf olsa da, muhtevasıyla ümmetin amel etmesi. c) İhtiyata uygun olması. d) Başka delil yoksa zayıf hadisin re'ye tercihi.⁴⁹

İzmirli de zayıf hadisle ümmetin amel etmesi sabit ise o zaman bu zayıf hadislerin başka yollarla hasen derecesine çıkacağını, müçtehitlere göre bu hadis ile amel edileceğini, batıl sayılmayacağını söyler.⁵⁰ Şeyh Safvet de zayıf hadisin mevzû hadis olmadığından yola çıkarak hadis ehline göre faziletli amellerde zayıf hadisle amel edileceğini ifade eder.⁵¹

1.4.4. Cerh ve Ta'dil'in Ölçüsü Olarak Uzmanlık

İzmirli, cerh ve ta'dil ilminin kriterleriyle bir rivâyetin hadis olduğunun tespit edilebileceğini, hadisleri ancak hadis değerlendirmesinde uzman muhaddislerin ayırt edebileceğini yazar.⁵² Şeyh Safvet de prensipte bunu kabul etmiştir.⁵³ Fıkıhta fakihler, felsefede filozoflar, tıpta doktorlar, hadis ilimlerinde de muhaddisler söz sahibidir. Bu alanda kaynaklar da ancak rical ve mevzuat kitaplarıdır. İzmirli'nin kaynakları Makdisî (ö. 600/1203), İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), Sâğânî (ö. 650/1252), Zehebî (ö. 748/1348), Sehâvî (ö. 902/1497), Suyûtî (ö. 911/1505), Ebû'l-Mehâsin el-Meşîşî (ö. 1224/1809), Şevkânî (ö. 1250/1834), Leknevî (ö. 1848-1886) gibi âlimlerin hadis eserleridir.

Şeyh Safvet, İzmirli'nin saydığı isimlerden Zehebî dışında diğerlerinin hadis imamı olmadığını, İzmirli'nin de hadis imamları sınıfından olmadığını, onun da sözlerini kabul etmek zorunda olmadıklarını bildirir. Şeyh Safvet, "söz hadis imamlarının olsa da onların sözlerinin son şeklini görmek gerekir, hadis imamı

⁴⁷ Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi takribi'n-Nevevî*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî (b.y.: Dâru Taybe, ts.), 1/351.

⁴⁸ Mevqiu Semâhati'ş-Şeyh Yûsuf el-Qaradâwî, "al-qaradawi.net" (Erişim 15 Haziran 2022).

⁴⁹ Saffet Sancaklı, "Günümüzde Zayıf ve Mevzû Hadislerin Sahih Hadislerle Karıştırılma Problemi", *Diyanet İlmî Dergisi*, 37/ 1 (Ocak-Mart 2001), 41-42.

⁵⁰ İzmirli, *Siyer*, 63-64.

⁵¹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 137.

⁵² İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 49.

⁵³ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 28.

başka, muhaddis başka, zamanımızdaki muhaddis de başkadır” der. “Sâğânî bile hadis imamı değilken zamanımız ehlinde Ebü'l-Mehâsin Meşîşî'lerin zikredilmesi ne haddine” demekten geri durmaz.⁵⁴ Bu gibi isimlerin hadis imamı olmayıp hadis imamlarının eserlerinden ancak nakil yapabileceğini sözlerinin delil olamayacağını belirtir. İzmirli'yi kendi siyerini me'haz gösterip kendini de imam gösterebileceği şeklinde hafife alır ve 'kelimat-ı İsmailiye'den başka kaynağı olmadığını belirtir.⁵⁵ Görüldüğü gibi Şeyh Safvet'in klasik müçtehit tabakası anlayışına benzer hadiste de bir müçtehit tabakası anlayışı vardır. O dönemde içtihat taraftarı olan kesime geleneksel anlayışı savunan âlimlerin itirazı da bu yöndedir.

İzmirli, kaynaklarının hepsinin hadis imamları olduğunu iddia etmediğini, hadisleri tetkik eden ulemeden olduklarını yazar. Ehl-i hadisin tasavvuf kitaplarındaki hadislere itimat etmediğine Şeyh Safvet'in kaynak istemesine hayret eder. Hadis ilmi ve ricâl tenkidi ile uğraşanların bunu bir kaide olarak kabul ettiğini yazar. Ehl-i hadisin tasavvuf kitaplarındaki hadislere itimat etmeyişine örnekler sıralar. İraki'nin sahihi zayıfından ayrılmayan kitaplara itimat edilmeyeceğini söylediğini, Aliyu'l-Kârî'nin de (ö. 1014/1605) hadiste, fıkhıta, tefsirde zındık ve mülhitlerin uydurmalarından sakınmak için güvenilir şekilde muhafaza edilmiş ve ellerde dolaşımı yaygın olan kitaplardan bu ilimlerin öğrenilmesinin külli bir kaide olduğunu söylediğini yazar. İbnü'l-Cevzî'ye (ö. 597/1201) göre tasavvuf kitaplarında bu tür rivâyetlere yer verilmesi; sünnet bilgilerinin azlığı, bilgisizlikleri ve kavm (tarikât ehline) olan güvenleridir. İzmirli bu örneklerle kaidesinin hayali olduğu iddiasını çürüttüğünü savunur.⁵⁶ Kitaplarındaki rivâyetleri eleştirse de sûfî büyüklerini cerh etmemeye özen gösterir. Ona göre, sûfî büyükleri uydurma rivâyetleri kasıtlı olarak hadis diye nakletmez. Hüsn-i zanla kitaplarına bunları almışlardır. Onların cerh ve tadil bilmemesi de eksiklik değildir. Her alanda uzman olamayacağı için bu Gazzâlî için de noksan olamaz.⁵⁷

⁵⁴ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 13.

⁵⁵ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 14; Mustafa Sabri Efendi, *Mevkifü'l-akl ve'l-ilim ve'l-âlem min rabbi'l-âlemîn ve 'ibadihi'l-mürselîn* (Beyrut-Lübnan: Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1992), 356; Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 15.

⁵⁶ İzmirli, *Siyer*, 98; İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 18-21.

⁵⁷ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 69-70.

1.4.5. Keşf-i Ricâl ile Hadis Alma Meselesi

İzmirli, hadislerin ancak hadis değerlendirmesinde uzman muhaddislerin belirlemesi ile kabul edileceğini söyler. Muhaddislerin hadis tenkidi ile sabit olmayan bir hadis bazı sūfilere göre keşf ile sabit olur. Onları sevenler de teslimiyet ve teberrük kastıyla bu keşfle nakledilen sözleri hadis diye yaydıkları gibi, eserlerinde de yazmışlardır. İzmirli'ye göre evliyanın yakaza halinde ya da keşf ve mūkāşefe ile peygamberimizle görüşüp hadis almalarının imkân ve vukûu olmakla beraber bunun hakikatinin tespiti imkânsızdır. İlhâmı hüccet-i mülzim şeklinde umuma bir ilim ifade edecek ilim kaynağı olarak görmez. Muhaddislere, kelamcılara ve usulcülere göre keşf ve ilhamın delil olmadığını belirtir. Hadisçiler arasında zayıflığında, sıhhatinde, sübutunda ihtilaf edilen bir hadis hakkında mūkāşefe tarikiyle ihtilâfın tashihini bağlayıcı görmez. İzmirli'ye göre “وقد صح هذا الحديث عندنا بالكشف / bu hadis bize göre keşif yoluyla sahihtir” diyen bir kişi, ilhâmı evhamdan, takvâyı fücûrdan ayırsa bile başkası hakkında değil, ancak kendisi hakkında bir ilim hasıl olur.⁵⁸ O'na göre ilimden amaç, umûma ilim ifade etmek olduğundan ilhâm bilgi yollarından olamaz.⁵⁹

Şeyh Safvet, fıkıh imamları arasında ihtilafı olan bir meselede, muhaddisler arasında sıhhat ve sübutta ihtilafı bir konuda mūkāşefe yoluyla rivâyeti tashih etmenin caiz olduğunu, bunun baştan ahkâmı şer'iyeyi ispat olmadığını, arada büyük fark olduğunu söyler.⁶⁰ Tasavvuf kitaplarında görülen bazı hadislerin şer'î ilimlere uymak şartıyla mūkāşefe yoluyla tashih edildiğini kabul eder. İlhâmı kabul etmeyenleri evhamla suçlar. Muhaddislerin ihtilâf ettiği bir rivâyet hakkında “bu hadis bizim keşfimize göre sahihtir” diyen birini bırakıp “şöyle ya da böyle bir sebepten sıhhatine kâil olunmuştur” demeyi indî ve hayalî bir yorum sayar.⁶¹ İzmirli'ye göre ise keşf ile şer'î hüküm sabit olamayacağı gibi, hadis gibi şer'î hükmün delili de keşf ile sabit olmaz.⁶²

İzmirli, tasavvuf kitaplarında sūfî ve mutasavvıfların Hz. Peygamber'in rûhâniyetinden aldıklarını söyledikleri sözler olsa da, hadislerin hepsinin ya da büyük kısmının bu şekilde olduğunu iddia etmez. Ona göre, keşf ile rivâyetleri

⁵⁸ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 100-101.

⁵⁹ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 151.

⁶⁰ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 125.

⁶¹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 126- 127.

⁶² İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 151.

tashihe uğraşmak, Kitab'ı ve Sünnet'i ihmale yol açar.⁶³ Bize göre de keşf, rüya ya da ilham ile hadis alma ve bunu kesin bir bilgi gibi görmek başta kelâm, fıkıh ve hadis ilimleri olmak üzere tüm İslamî ilimlere olan güveni yıkmaya yolunu açabilecektir. Çünkü Hz. Peygamberden başkası masum olmadığından, rüyada görülen kişinin Hz. Peygamber olduğu bilinmeyeceğinden, görülen kişinin Hz. Peygamber olduğunu kabul etsek bile herkesi bağlayıcı olan vahiy kesildiğinden ve Hz. Peygamberin bile herkesi bağlayan hükümlere tabii olduğu gerçeğinden hareketle görülen rüya sadık bir rüya kabul edilse bile emir ve yasaklar konusunda delil sayılamaz.

1.5. Sûfî Büyükleri Hakkında İcmâ İddiası

Şeyh Safvet, sûfiyenin büyük ricalinin imametleri icmâ ve ittifakla teslim olduğunu iddia eder.⁶⁴ İzmirli de Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) *el-Ecvibetü'l-Merdiyye*'sinde geçen "sûfileri her asırda bazı fukahâdan başkası inkâr etmedi." sözünün, her asırda sûfiyyeye bir kısım fukahânın ret ve inkârının açık ifadesi olduğunu dile getirir. İbn Dakik'in (ö. 702/1302) "sûfiye ile ehl-i hadis arasında hilâf yoktur." sözünü, Münâvî'nin (ö. 1031/1622) "sûfiye ile ehl-i hadis ve fıkıhın âdeti üzere İbn Cevzî ve İbn Tâhir, Ahmed Gazzâlî'yi (ö. 520/1126) ithamda bulundu." sözünü nakleder. İzmirli, pek çok sûfî imamına olan itirazları örnek verir. Geylânî'nin (ö. 561/1165-66) Tusterî'yi (ö. 283/896) tenkidi gibi sûfiye arasında da ret olduğunu söyler. Bu nakilleri sebebiyle yine sûfiyeyi inkâr etmediğini, din büyükleri aleyhine olan sözlerin peşinde olmadığını tekrar eder.⁶⁵

1.6. Te'vîl-Tefsir ve İşâret Meselesi

Şeyh'in, Gazzâlî'nin te'vîlatının sûfiye işârâtı olup olmadığını sorması üzerine, İzmirli "Gazzâlî'den önce sûfî sözleri işârât kabilindendi, Gazzâlî'den önce sûfilerin sözlerine te'vîlât-ı bâtiniyye karışmıştı, Gazzâlî de bundan kurtulamadı, sözlerinin bir kısmı işâret, bir kısmı da felsefe ve bâtiniyye te'vîlindedir" der. Gazzâlî'nin "köpek olan eve melek girmez"⁶⁶ hadisindeki

⁶³ İzmirli, *Siyer*, 101.

⁶⁴ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 88.

⁶⁵ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 46-48.

⁶⁶ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreyy b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Bed'ü'l-Halk", 7 (No: 5949); Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, trs), "Libas", 26/83 (No. 2106); İbn Mâce, Ebû

evi kalp köpeği öfke ile te'vîli, sūfî işarete; "Çıkar ayakkabılarını!"⁶⁷ buyruğunun kevineyle ile te'vîli, bâtinîyye yorumuna örnektir. Çünkü bunlar ne sahâbeden ne tabiinden ne seleften menkûldü. Ayrıca İzmirli bu bâtinî yorumlarla zühd ile ya da başka bir şey ile hakkın beşer nefesine feyz eylediği marifetlerin Mûsâ (a.s.)'a olan hitab-ı ilâhî cinsinden zannettiklerini, bu te'vîlin ise felsefecilerin "nübüvvet kesbidir" sözüne varacağını söyler. Ona göre Gazzâlî'den sonra enbiya menzilleri talep olunmuştur. İzmirli, mutasavvıf bazı felsefe ehlinin, nübüvvetin kesbî olduğu görüşleri sebebiyle peygamberlik arzusunda olduklarını savunsa da nübüvvetin ilâhî bir lütuf olduğu fikri sūfiler arasında da yaygın düşüncedir.⁶⁸ Kalbe vasıtasız inzal olunan manâdan ibaret olan ilhâm İzmirli'nin açıklamasına göre Mûsâ (a.s.)'ın Rabbi'yla hicâb ve savt ile konuşmasından, velâyet-i nübüvvet ve velâyet-i risaletten üstün sayılmıştır.⁶⁹ İzmirli, Gazzâlî'nin İslâmî ilimlerde üstat olması sebebiyle bu tür söz ve te'vîllerine de itimad edildiği görüşündedir. Bu da ulemanın, Gazzâlî'ye tepki sebeplerindendi. İzmirli zâhiri inkâr etmeden bâtinîyyenin te'vîline uygun olsa bile te'vîli bâtil görmediğini belirtir.⁷⁰ Gazzâlî'nin ârif-i billah olduğunu kabul etse de masum olmadığını, Gazzâlî'ye ilhâm olanın bize hüccet olmadığını beyan eder. Nitekim İbnü'l-Cevzî, Gazzâlî'yi keşf ilminden konuşmak ve fıkıh ilmi kurallarından çıkmakla itham ederken, İbn Kayyim (ö. 751/1350) de "Gazzâlî'yi İhyâ'yı yazmakla fıkıh dairesinden çıkararak (Allah) münezzehtir" der. İzmirli, "Gazzâlî'nin İbn Sina'dan (ö. 428/1037) aynen aldığı sözleri tasavvufa karışan felsefe maddeleri sayılacak mı?" diye sorar.⁷¹

İzmirli tasavvufî tefsiri inkâr ya da eleştiren tüm ulemâyı Zehebî gibi sūfilere hasım olmakla suçlayamayacağımızı söyler.⁷² Cumhurun emin yolunu bırakıp Zehebî'nin bazı zatların hataları peşinde körü körüne gitme iddiasını ise İzmirli

Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, thk. M. Fuad Abdulkaki (Beyrut: Dâru'l-Fikr, trs), "Libâs", 44 (No.3649).

⁶⁷ Tâhâ, 20/12.

⁶⁸ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 37-38; İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmî Kelâm* (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1339-1341), 1/143; İsmail Hakkı İzmirli, "İki Türk Feylosofu 3", *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1927), 5/6, 687'den naklen İbrahim Bayram, "İslam Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği Kesbîliği Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2015), 181.

⁶⁹ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 38.

⁷⁰ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 39.

⁷¹ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 41.

⁷² İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 48-50.

“ilmî meselelerde ekseriyet değil hak aranır, hak ekalliyette olabilir körü körüne çoğunluğa uymak çıkmaz sokaktır!” cevabını verir.⁷³

1.7. Bazı Sûfî İmamları Hakkındaki Tartışma

Şeyh Safvet, İzmirli'nin Sağani'nin risalesindeki “fukahâ” ibaresini çıkartıp “fukarâ” şeklinde değiştirdiği ya da yanlış aktararak mevzu rivâyet eleştiri oklarını sûfiyeye çevirdiği tenkidinde bulunur.⁷⁴ Kaynaklarda tahrif veya görmezceye geldiğini iddia eder.⁷⁵ İzmirli bahs gereği sadece ilgili yeri naklettiğini başka bir maksat gözetmediği cevabını verir.⁷⁶ İzmirli iddiasını desteklemek için cerhte aşırıya varan hadis uzmanlarının görüşlerine çokça yer verir. Örneğin Hakîm-i Tirmizî'nin (ö. 320/932) büyük imamlardan olmasına itiraz edilmese de eserlerinde münker ve mevzû rivâyet olduğunu hadis imamlarının belirttiğini dile getirir.⁷⁷ Gazzâlî'nin *İhyâ'sında* mevzû hadisler olduğunu ve bu konuda hadis imamlarına mürâcaât etmeyi tavsiye eder. İzmirli, Gazzâlî'nin *İhyâ'nın* büyük bir eser olduğunda şüphe duymaz, *İhyâ'nın* eleştirilmesinin ne Gazzâlî'nin ne de eserinin kıymetini düşürmeyeceğini söyler.⁷⁸ Şeyh Safvet, “*İhyâ'da* çok az mevzu hadis var” derken⁷⁹, İzmirli'ye göre Irâkî'nin senedini bulamadığı iki yüz hadis az değildir.⁸⁰ Şeyh Safvet'e göre ise İbn Hacer ve İbni Kutluboğa (ö. 879/1474), *İhyâ'daki* hadislerin tamamını kast ederek İhya'daki hadislere itimat olunmaz demenin caiz olmayacağını söyler.⁸¹ Irâkî'nin (806/1404) ve Kutluboğa'nın çalışmalarının *Kûtu'l-kulûb'a* da hizmet ettiğini belirtir.⁸²

İzmirli, Dihlevî'nin (ö. 1176/1762) “mazinetü hazihî'l-ehâdis” ifadesini uydurma hadislerin çok bulunduğu kaynaklar şeklinde anlarken, Şeyh, aynı ifadeyi tam tersine bu hadislerin sıhhatini tespit için ölçüt olacak kaynaklar

⁷³ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 25, 51.

⁷⁴ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 14-17.

⁷⁵ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 22.

⁷⁶ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 23.

⁷⁷ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 24.

⁷⁸ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 52-53.

⁷⁹ İzmirli - Yetkin, *Tasavvuf Kitaplarındaki Ehadis*, 72.

⁸⁰ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 53.

⁸¹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 25.

⁸² Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 29.

olarak anlamış, İzmirli'yi "mazinne" kelimesini yanlış çevirip Ebû Nuaym'ın (ö. 430/1038) eserlerini dördüncü tabakada saymasına itiraz etmiştir.⁸³

İzmirli, Gazzâlî ya da Ebû Tâlib Mekkî (ö. 386/996) gibi sûfilere büyük küçüklüğünü inkar etmez. Sadece her ikisinin kitaplarında mevzû ehâdis olduğunun bir realite olduğunu kabul eder. Mekkî de *Kûtü'l-kulûb*'da haberleri naklederken zayıf bir haberi naklettiyse mutlaka Kuran ve Sünnete muhalif olmaması gerektiğini aksi halde reddedilmesi gerektiğini söyler. Ona göre de Kitap, sünnet ve icmâya ters düşen, râvisinin yalancı olduğu ortaya çıkan haberler kabul edilmez. Ancak Mekkî râviler hakkında cerh yapanların eleştirilerini gören bidat ehlinin sünneti reddetme ve aklî görüşleri ön plana çıkarma yolunu açtıklarını söyler.⁸⁴ Bu bakış açısı Şeyh Safvet'in tasavvuf kitapları hakkındaki halkın içine düşeceği şüpheler hakkındaki endişesine benzemektedir.

İzmirli, *Kûtü'l-kulûb*'dan bir nakille kıssacılarla sûfiler arasındaki ilişkiye ve kıssacıların kaynağının ahlâk, terğîb ve terhîb kitapları olduğuna da değinir.⁸⁵ Şeyh Safvet, İzmirli'nin kıssacıların bâtil hikayelerini sûfilere teşmil etmesini reddeder. Kıssacıların hurafeleri ile sûfiyyenin naklettiği hadislerin bir alakası yoktur.⁸⁶ İzmirli'nin zaten çoğul olan "kussâs" kelimesini "kussasîn" şeklinde çoğul yapmasını da "daha lafzını doğru yazamadığınız bir şeyin manasına kalkışıyorsunuz" diye alaya alır.⁸⁷

İzmirli, Sülemî (ö. 412/1021) hakkında Hatib'in (ö.463/1071) ve Zehebî'nin "Şâfiyye ve sûfiler için hadîs vaz' ettiği" ve "tefsirinde bâtinî teviller olduğu" iddialarını nakleder.⁸⁸ Ancak, Sülemî'yi hadis hafızı sayarken bâtinîyeden saymasının mümkün olmadığını, tefsirinde bâtinî teviller var demenin ise kendisi bâtinîdir demek olmadığını söyler.⁸⁹ Şeyh Safvet ise, kırk seneyi aşkın bir süre hadisle iştiğal eden ve pek çok hafız yetiştiren Sülemî hakkında da İzmirli'nin konuşmasını, ikide bir bu büyük zatları hedef alır tarzda nakiller

⁸³ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 77-88; Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 57-67.

⁸⁴ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kalplerin Aziğı Kûtü'l-kulûb* çev. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand, 2004), 2/178-180.

⁸⁵ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 96-98.

⁸⁶ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 119.

⁸⁷ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 120.

⁸⁸ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 25.

⁸⁹ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 32-33.

yapmasını fırsattan istifade sûfiyenin imamlarına bir taş atmak olarak niteler.⁹⁰ İzmirli'nin nakillerinde naklin başını sonunu tahrif ettiğini iddia eder.⁹¹ Şeyh Safvet, Zehebî'nin Eşârî ve sûfiyeden olanlar hakkındaki sözlerinin meşrebi sebebiyle makbul olamayacağını söyler.⁹² "Sülemî sika değildir ve sûfiler için hadis uydururdu." naklini alıp Sübkî'nin (ö. 771/1370) devamında Hatib Bağdâdî'den (ö. 463/1071) Sülemî'nin ehl-i hadis olduğu ve herkes tarafından sevildiği, saygı gördüğü, aleyhinde söz söylenirse itibar edilmeyeceği kısmına kör kesilmesine hiddetlenir.⁹³ İzmirli ise o cümleleri kendisinin değil Zehebî'nin söylediğinde ısrar eder.⁹⁴ Şeyh'e göre Sülemî'nin hadis uydurmakla ithamı bir iftira olup vesikadan yoksundur. Rahlesinden pek çok muhaddis geçmiştir.⁹⁵

İzmirli, kendisinin Sülemî sûfî imamlardan olduğu için ta'n ettiği eleştirisinin iftira olduğunu, Zehebî'nin eleştirileri beyânında Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Vâkîdî (ö. 207/823), Ebû Zür'a (ö. 281/894) gibi her sınıfın meşhurları hakkındaki eleştirilerini gösterirken onu da zikrettiğini, din alimleri hakkında söylenen sözleri takip etmek maksadında olmadığını yeniler.⁹⁶

Sonuç

İzmirli dipnottaki külli kaide gibi sunduğu ibareden dönmediğini ve usul kaidelerine göre sözünden 'tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki tüm hadisler uydurmadır' şeklinde bir anlam çıkmayacağını söylese de sözünü yumuşatması geri adım olarak kabul edilebilir. Meselenin bu kadar uzatılmasının asıl sebebinin dipnotun kendisi değil dönemin iki zihniyetinin hesaplaşması olduğu söylenebilir.

İzmirli, müesses bir ekole mensup olmamanın rahatlığı ile konuşurken Şeyh Safvet, asırlar içinde şekillenen ve gelişen bir anlayışı temsil eder. Dönem dönem sûfî imamlarla ehl-i sünnet olan muhaddisler ve fakihler arasındaki yaşananların bir sebebi de yöntem farkıdır. Ulemanın sûfiyeye eleştirileri de aynı seviyede değildir. Tasavvuf ehli içinde Kuran tevili, hadislerin keşf ile alınması gibi konularda farklı anlayışlar olduğu gibi, Hanefî ve Şâfiî ulemâdan

⁹⁰ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 101-113.

⁹¹ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 19.

⁹² Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 20.

⁹³ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 20.

⁹⁴ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 25.

⁹⁵ Yetkin, *Tasavvufun Zaferleri*, 118.

⁹⁶ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, 25.

da ehl-i sünnet olmayanlar vardır. Bu Hanefîleri ve Şâfîîleri ehl-i sünnet olmaktan çıkarmadığı gibi aynı durum sûfîleri de bâtînî yapmaz. Kısaca basit bir dipnottan yola çıkan büyük tartışma aslında iki zihniyetin mücadelesinin su yüzüne çıkmış halidir. Şeyh Safvet, mensubu olduğu tasavvuf mesleğine/yoluna güven içindedir. İzmirli ise dönemin tecdîdcilerinin/yenilikçilerinin geleneği islah ve ayıklama tarafında görünmektedir. Nitekim Şeyh Safvet, İzmirli'yi kaynaklardan fikrine uygun gördüklerini cimble seçmekle ve aceleci davranıp yanlış aktarımlarda bulunarak ehl-i sünnet alimlere müttezile yaftası vurmakla eleştirir.

İki taraf arasındaki önceki resmî yazışmalarla daha sonraki bireysel yazışmalar arasındaki üslup farkından anladığımız bu gibi toplumun ayrışma ve tartışmalarına yol açabilecek konuların resmi kurumların kontrolünde yazılmasının ve denetlenmesinin isabetli olacaktır.

Kaynakça

- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351.
- Akman, Zekeriya. *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye Kurumu (1918-1922)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Albayrak, Sadık. *Son Devrin İslâm Akademisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Aydın, Abdullah. "Merfû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/ 180-181. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Bayram, İbrahim. "İslam Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği Kesbîliği Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2015), 169-198.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *Hucetullahi'l-bâliğa*. Thk. Seyyid Sâbık. Beyrut: Daru'l-ceyl, 1426/ 2005.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *el-Munkız Mine'd-Dalâl*. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Hadîs, trs.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed. *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Marife, trs.
- Hatipoğlu, İbrahim. "Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzi Notlar (1)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 31/3 (2002), 77-87.
- Hatipoğlu, İbrahim. "Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzi Notlar (2)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 31/4 (2002), 62-76.
- İrâkî, Zeynüddin. *Tahrîcu ehâdîsi İhyâü ulûmi'd-dîn*. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1987.

- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. *Sünen*. thk. M. Fuad Abdulkaki. Beyrut: Dâru'l-fikr, trs.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Siyer-i celile-i Nebeviyye*. İstanbul: Darülhilafe, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, 1332.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Mutasavvife Sözleri mi? Tasavvufun Zaferleri mi? Hakkın Zaferleri*. İstanbul: Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1341.
- İzmirli, İsmail Hakkı. "İslâm Âlimleri ve Mütefekkirleri I; Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî" *Ceride-i 'İlmiyye*, 5 (1338), 53.
- İzmirli, İsmail Hakkı. "Mustasvife Sözleri mi, Tasavvufun Zaferleri mi?", *Mihrâb*, 24 (1340), 873-880.
- İzmirli, İsmail Hakkı. "Hakîkî Tasavvuf Mansûr, Mustasvife Tasavvufu Makhûrdur", *Mihrâb*, 27 (1341), 127-130.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- İzmirli, İsmail Hakkı - Yetkin, Şeyh Safvet. *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati*. Nşr. İbrahim Hatiboğlu. İstanbul: Darulhadis, 2001.
- Konur, Himmet "İsmail Hakkı İzmirli'nin Tasavvufi Yönü ve 'Hakkın Zaferleri' Adlı Eseri", *İzmirli İsmail Hakkı (Sempzoyum: 24-25 Kasım 1995)*, 1996, 157-169.
- Mevqiu Simâhatu'ş-Şeyh Yusuf el-Qaradâwi, "al-qaradawi.net". Erişim 15 Haziran 2022. <https://www.al-qaradawi.net/node/4052>
- Mekki, Ebû Tâlip. *Kalplerin Azığı Kûtu'l-kulûb*. Çev. Yakup Çiçek - Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 2004.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-ummal fi süneni l-akvâl ve'l-efâl*. thk. Bekrî Hayyanî - Safvet es-sikâ. Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1401/1981.
- Sabri Efendi, Mustafa. *Mevkifü'l-akl ve'l-ilim ve'l-âlem min rabbi'l-âlemîn ve 'ibadihi'l-mürselîn*. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1992.
- Sâğgânî, Radiyyuddin. *Kitâbu'l-mevdûât*. thk. Necm Abdurrahman Halef. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1405.
- Sancaklı, Saffet. "Günümüzde Zayıf ve Mevzû Hadislerin Sahih Hadislerle Karıştırılma Problemi". *Diyanet İlmi Dergi* 37/ 1 (2001), 39-60.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *Câmiu'l-ehâdis*. Beyrut: Darul fikr, 1414/1994.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *Tedribü'r-râvî fi şerhi takribi'n-Nevevî*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. b.y.: Dâru Taybe, trs.

Uludağ, Süleyman. "İbn Teymiyye". *İbn Teymiyye Külliyyatı*, çev. Komisyon, İstanbul: Tevhid Yayınları, 1986.

Yetkin, Şeyh Safvet. *Tasavvufun Zaferleri Yâhud el-Burhân ve'd-Delîl "alâ mâ Havâhüş-Şerh ve't-Tahlîl mine'l-ebâcîl*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1343.

Yetkin, Şeyh Safvet. "Tasavvuf Daima Muzafferdir", *Mihrâb* 26 (1341), s. 71-76.

Yıldırım, Ahmet. "İzmirli İsmail Hakkı ve Şeyh Safvet'in Tartışmalarında Gazzâlî ve İhyâ Hadisleri", *Uluslararası Modern Çağ ve Gazzâlî Sempozyumu 12-14 Mayıs 2011*, Bildiriler Kitabı, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014), 127-134.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütölmüştür.
The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköęretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed
